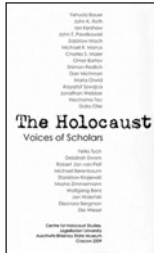

The Holocaust: Voices of Scholars
JOLANTA AMBROSEWICZ-JACOBS (red.)
 KRAKÓW, WYDAWNICTWO AUSTERIA, 2008

Prostota i skromność okładki publikacji *The Holocaust: Voices of Scholars* może z początku zmylić czytelnika. Na beżowym tle mającym przedstawiać luźno ułożone kartki papieru wypisano imiona i nazwiska 24 autorów esejów składających się na tę książkę. Te nazwiska wybitnych historyków, socjologów, teologów oraz filozofów to przedsmak bogatej treści zawartej w tym zbiorze artykułów. Znakomitą puentę pracy stanowi komentarz Szewacha Weissa, w którym stwierdza on, że to właśnie od intelektualistów oczekujemy odpowiedzi na najtrudniejsze pytania dotyczące wartości. Wydawcy książki postawili przed tym znacym gronem naukowców niezwykle zadanie: opowiedzenia o własnych, osobistych przeżyciach związanych ze zgłębianiem tematyki Holocaustu. Warto bliżej przyjrzeć się tematyce zawartej w tej publikacji.

Filozof John K. Roth (*Gray Zones: The Holocaust and the Failure(s) of Ethics*) porusza problemy etyczne, z którymi mamy do czynienia analizując zjawisko Holocaustu. Zadaje pytania o moralność podczas Zagłady i po niej. Czy gdyby nie załamanie podstawowych norm moralnych, Holocaust mógłby się wydarzyć? W swoich rozważaniach odwołuje się do prac Primo Levięgo. Podobną tematykę podejmuje teolog John T. Pawlikowski (*The Challenge of the Holocaust for Christian Theologian*), charakteryzując Holocaust jako ogromne wyzwanie dla chrześcijaństwa. Przypomina on pytanie: „Gdzie był Bóg podczas Holocaustu?”. Zauważa przy tym, że nie możemy uciec od pytania o odpowiedzialność człowieka.

Kilka socjologicznych refleksji prezentuje w swoim artykule Dżdzisław Mach (*Poland's National Memory of the Holocaust and Its Identity In Expandex Europe*). Postrzega on Holocaust poprzez pryzmat tożsamości. Polacy tworzą swoją tożsamość narodową na bazie etnicznego modelu obywatelstwa oraz romantycznych mitów. Widzą siebie jako „Chrystusa narodów”, który cierpi dla zbawienia innych narodów europejskich. Holocaust w tej perspektywie jawi się jako zdarzenie wyjątkowe, ale jedno z wielu w całej historii narodowych walk przeciwko licznym najeźdźcom. Wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowało, że pamięć o Holocaustie nie może być rozpatrywana jedynie w granicach cierpienia narodu polskiego. Stając się częścią wspólnoty europejskiej, musimy się zmierzyć z innym obrazem Holocaustu i wykształcić w sobie umiejętność zauważania i szanowania cierpienia innych nacji. Krytykę po-

lonizacji oraz heroizacji Holocaustu podejmuje także filozof Stanisław Krajewski (*Speaking about the Holocaust In Today's Poland*), który odwołując się do przykładów pomnika autorstwa Natana Rapaporta z 1948 roku oraz Muzeum Auschwitz-Birkenau omawia także problem, do kogo przynależy pamięć o Zagładzie. Do powyższej tematyki nawiązuje historyk Shimon Redlich (*Some Remarks on the Holocaust by a Marginal Historian*), który zgadza się z tym, że każdy naród stara się stworzyć swoją własną historię, podkreślając heroizm i bohaterstwo, jednakże to właśnie przed historykami stoi zadanie przekroczenia tej bariery narodowego subiektywizmu i konieczność ukazywania zdarzeń historycznych w szerokim kontekście.

W kilku artykułach autorzy na podstawie swoich doświadczeń i wspomnień odnoszą się do zagadnień Holocaustu. Historyk Omer Bartov (*My Twisted Way to Buczacz*) wspomina, że mimo iż od dzieciństwa otaczała go tematyka związana z Shoah, Holocaustem zaczął się interesować bardzo późno i właściwie przez przypadek. W swoich badaniach podkreśla on ogromną rolę nazistowskiej propagandy w dehumanizacji ofiar żydowskich, a także wpływ, jaki takie podejście miało na niemieckich żołnierzy i popełniane przez nich zbrodnie. W niezwykle ciekawy sposób historyk kultury Robert Jan van Pelt (*Salvage*) opisuje swoje przeżycia podczas procesów negacjonistów Holocaustu (między innymi proces Davida Irvinga przeciwko Deborze Lipstadt), podczas których pełnił on rolę biegłego sądowego. Historyk Dalia Ofer (*My View Through Their Lens: The Personal and Collective In Writing about Holocaust*), zastanawiając się, w jaki sposób spotkani przez nią ocaleni i ich historie wpłynęły na wybór dziedziny jej badań, stwierdza, że w badaniu zjawiska Holocaustu niezwykle ważne jest pochylenie się nad losem pojedynczego, przeciętnego człowieka, który został postawiony przed wyzwaniem okupacyjnej codzienności. Feliks Tych (*A Witness and His Path to research*), ocalony z Holocaustu, zauważa, że upłynęło wiele czasu, zanim zaczął zajmować się tematyką Zagłady. Analizując ścieżki swojej kariery naukowej, ten wieloletni dyrektor Żydowskiego Instytutu Historycznego ukazuje zmiany w stosunku do tematyki związanej z Shoah w Polsce. Feliks Tych zauważa, iż jest to proces powolny, ponieważ najtrudniejsze w pracy historyka jest przedstawianie niechcianych prawd. Autor stawia wyraźną granicę pomiędzy stanem badań na temat Holocaustu w Polsce a gotowością przyjęcia i aprobowania wyników tych badań przez społeczeństwo. W swoim artykule historyk i twórca filmów dokumentalnych Michael Berenbaum (*My Way to the Holocaust*) rozważa przyszłe wyzwania dla osób zajmujących się Holocaustem. Duży problem stanowi nieuniknione odwołanie świadków Zagłady, a co za tym idzie – ko-

nieczność wykorzystania nagranych świadectw w nauczaniu o Holocaustie. Berenbaum ceni zalety edukacji opartej na historii mówionej, jednak przestrzega przed bezkrytycznym wykorzystywaniem wspomnień ocalonych.

Część esejów poświęcona jest analizom metodologicznym związanym z badaniem i przekazywaniem wiedzy o Holocaustie. Profesor Uniwersytetu Hebrajskiego w Jerozolimie Yehuda Bauer (*Holocaust Research – A Personal Statement*) zadaje podstawowe pytanie, czy Holocaust może być rozumiany i analizowany tak, jak każde inne wydarzenie historyczne. Według uczonego, zawsze będzie on wywoływał poczucie bezradności, co nie oznacza, aby nie mógł być analizowany merytorycznie. Podobne stanowisko zajmuje historyk Ian Kershaw (*Working on the Holocaust*), który nawet twierdzi, że Holocaust jest zbyt łatwy do wytłumaczenia, a bezradni wobec tego zjawiska są jedynie ci, którzy świadomie wybierają taką postawę. Jednocześnie autor odrzuca metafizyczne rozważania na temat dobra i zła w analizie zjawiska Zagłady, preferując racjonalne podejście interpretacyjne. Michel R. Marrus (*Holocaust Research and Scholarship Today*) z Uniwersytetu w Toronto zwraca uwagę na to, że Holocaust stał się jednym z najważniejszych punktów odniesienia naszych czasów, a obiektywizm jest jednym z największych wyzwań stawianych przed naukowcami zajmującymi się badaniem Zagłady.

Ciekawym głosem w dyskusji jest artykuł niezującej już profesor psychiatrii Marii Orwid i Krzysztofa Szwajcy (*Reflections on the Holocaust from a Psychiatric Perspective*), którzy poprzez analizę psychiatryczno-antropologiczną ukazują zmagania drugiego pokolenia po Holocaustie. Rozpatrują oni Holocaust nie tylko jako wydarzenie historyczne, ale także ontologiczną tragedię i wielką traumę przeżywaną przez samych ocalałych, a także ich potomków. Na podstawie przykładów ze współczesnej historii dyrektor Centrum Badań nad Antysemityzmem Wolfgang Benz (*Expulsion, „Ethnic Cleansing”, Genocide*) przeprowadza analizę pojęć „ludobójstwo”, „czystka etniczna” czy „pogrom”. Rozważania te mogą prowadzić do refleksji, iż ludzkość nie wyciągnęła do końca lekcji z Holocaustu.

Jedną z największych zalet publikacji jest różnorodność form. Niektóre wypowiedzi mają charakter rozważań metodologiczno-teoretycznych, część stanowi eseje czy osobiste wspomnienia. Każdy z autorów, w mniejszym lub większym stopniu, odwołuje się do własnych doświadczeń, pierwszego kontaktu z tematyką Holocaustu. Język publikacji jest komunikatywny i przystępny, co pozwoliło na czerpanie przyjemności z lektury nie tylko akademikom, ale także wszystkim osobom zainteresowanym poruszaną w książce tematyką.

KATARZYNA SUSZKIEWICZ